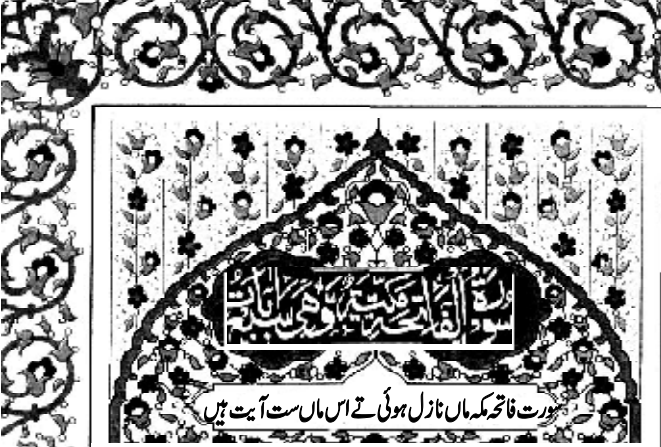

نحمدہ و نصلی علی رسولہ الکریم اما بعد

(۱) اس سورت پاک غافل ناں ہیں ور مشہور ناں ”فاتحہ“ ہے فاتحہ غو مطلب ہے شروع کرن آلی یعنی واہ سورت پاک جتوں قرآن کریم شروع ہووے یاہ سورت قرآن کریم غواک قسم غو دیا چو ہے؛ تے یاہی واہ سورت پاک ہے جہوی قرآن پاک ماں سب توں پہلاں مکمل سورت نازل ہوئی ہے (یعنی) اس سورت پاک میں ست آیت ہیں جہاں بچوں پہلی ترے آیتاں ماں اللہ تعالیٰ میں صفت، حمد تے ثابہ اخیر غی ترے آیتاں ماں واہ دعا ہے جہوی اللہ تعالیٰ نے اپناں بنداں نال سکھائی ہے تے ہم نماز ماں گریہ زاری نال اس راہی را کو لوں میر فضل سنگیا کرو؛ بیغ غی اک آیت ان دواں مضموناں غے بھکاراک طرح غو مل ہے، جہاں گھ اللہ تعالیٰ غی حمد ہے تے کجھ دعا ہے۔ نبی پاک ﷺ فرماوین جو پلے بند نماز ماں ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ﴾ کہہ اللہ تعالیٰ فرماوے میرا بندہ نے میری حمد کی ہے تے جو پلے وہ ﴿اَللّٰہُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ﴾ کہہ اللہ تعالیٰ فرماوے میرا بندہ نے میری صفت بیان کی ہے تے جس گہوی وہ ﴿مَالِکِ یَوْمَ الدِّیْنِ﴾ کہہ اللہ تعالیٰ فرماوے میرا بندہ نے میری بزرگی بیان کی ہے، فرجودہ ﴿اِیَّاکَ نَعْبُدُ وَ اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ﴾ پڑھے اللہ تعالیٰ فرماوے میرا بندہ نے میرا نال وعدہ کیو ہے۔ اور جس گہوی وہ دعا آلیں اگلیں آیت پڑھے اللہ تعالیٰ فرماوے میرا بندہ ناں وہ سب کجھ لکھے غو جہو واس نے منگو (مسلم شریف ملخصا)

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع اللہ تعالیٰ غاناں نال جہڑو بے بہا مہربان رحم آٹو ہے (۱)

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ۝ الرَّحْمٰنِ

ساریں صفت اللہ تعالیٰ غی ہیں جہڑو ساراں جہاں غو پانن آٹو ہے (۲) بے بہا مہربان رحم

الرَّحِیْمِ ۝ مَالِکِ یَوْمَ الدِّیْنِ ۝ اِیَّاکَ نَعْبُدُ

رحم آٹو ہے (۳) بدلا آلا تہاڑا غوا مالک ہے (۴) اے اللہ! ہم خاص تیری ہی

وَ اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ ۝ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ

عبادت کراں تے خاص تیرا ہی کو لوں مدد منگاں (۵) توں ہم ناں سہد و رستو

المُسْتَقِیْمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِیْنَ اَنْعَمْتَ عَلَیْہِمُ ۝

دس! (۶) انھاں لوکاں غور رستو جہاں و تیں انعام کیو نہ انھاں لوکاں غو

غَیْرِ الْمَعْصُوْبِ عَلَیْہِمُ وَلَا الضَّالِّیْنَ ۝

جہاں و تیر و غضب ہو پوتے نہ انھاں غوجہڑا (سہد۱) رستہ تیں پہل گیا (۷)

(۲) پہلا لفظ ماں کہ ”ساریں صفت اللہ تعالیٰ غی ہیں“ اک دعو و تھو اس دوجا لفظ ماں اس غی دلیل ہے۔ جے ساری جیا جوں تے کائنات غی اک اک چیز اُسے نے پیدا کی ہے، وہ ہی ان غی پرورش کر رہو ہے، لہذا دنیا جہاں ماں جت وی کوئے کسے چیز غی صفت کرے تے جہوی وی صفت کرے واہ اصل ماں اللہ تعالیٰ غی صفت ہے کیونجے وہ ہی اس غو پالہا رہا ہے، اُسے نے اس ناں اس قابل بنایو ہے جے ہم وی اس غی صفت کرن در متوجہ ہوو، تے جد ساری صفتاں غی مستحق چھڑی اللہ تعالیٰ ہی غی ذات ہے فر عبادت تے پوجا کسے دوجا غی کسرا ہو سکے؟ اس را اس آیت تے اگلی دوا آیتاں ماں اللہ تعالیٰ غی صفتاں غے ناں ناں اس غی توحید غو ذبردست بیان ہے۔

(۳) یعنی دنیا جہاں غی جد ساریں چیز اس نے پیدا کی ہیں، اس جیا جوں ناں اگر اس نے وجود غی دولت بخشی ہے تے یوہ اس غو بس فضل و کرم ہی ہے ورنہ وہ اس غا پیدا کرن و ر مجبور بیہ نہ تھو فراس غی ذات توں سوا صفتاں غے لائق تے عبادت غے مستحق ہو کر کوں ہو سکے!

(۴) ﴿الدِّیْنِ﴾ غو مطلب رحم گہو مھر دے پور و پور دیکھو لئیوں لیکھا غے مطابق ٹھیک انصاف ناں فیصلو کرنوں فر پور و پور بدلو یعنی سزایا انعام دیو ناں اس سارا کہیں ناں یوہ اک لفظ ﴿الدِّیْنِ﴾ بیان کرے، جس غو ٹھیک تر جوں کسے وی غیر عربی بولی ماں ایکن لفظ ناں بیہ نہ کیو جاسکتو، یعنی اس ساری کائنات ناں اسے نے پیدا کیو ہے تے اک تہاڑے اس سارا کہیں نے موکل جانوں ہے ات اک دوجی دنیا ہی قائم ہو جے غی، انسان فرزندو کیو جے غو جت اس غا عملوں غو ٹھیک ٹھیک لیکھو لے غے اس ناں اس غو پور و پور بدلو، سزایا جزاء دتی جے غی، اس تہاڑا غوا مالک وی اللہ تعالیٰ ہی ہے دنیاں اس نے کسے ناں کسے چیز غو عارضی جیو مالک بنایو وی ہے و ر قیامت غے تہاڑے کوئے کسے چیز غو قطعی مالک بیہ نہ ہو سیں، تاج تخت آلاں ناں اس تہاڑے قہر قہر کئی لگی وی دے غی، وہ آپے فرماوے غو ﴿لَیْسَ الْمُلْکُ لِلْیَمِّ﴾ ”اج کس غی بادشاہی ہے“ فراق ہی جواب آوے غو ﴿لِلّٰہِ الْوَاْجِدُ الْقَهَّارُ﴾ ”بس اک ذبردست خدا تعالیٰ غی“ (سورت مؤمن ۱۶) تے جہڑو قیامت غا اس دہشت ناک تہاڑا غوا مالک ہے ساریں صفتاں غے لائق وی وہ ہی ہے۔

(۵) ات مچ غے خنیں انسان یاہ کہن و ر مجبور ہو جے کہ جد ساریں صفتاں غے لائق اک ہی اللہ تعالیٰ غی ذات ہے، فر بس اے خدا ہم تیری ہی عبادت کراں، تے تیرے ہی کو لوں مدد منگاں، تیرے تیں سوانہ کسے غی عبادت کراں، تے نہ کسے کو لوں کسے طرح غی مدد منگاں۔ حضرت ابن عباسؓ کو لوں مچھو کیو کہ ”خاص تیری ہی“ غو کے مطلب ہے؟ فرما یو: یعنی تیرے تیں سوا ساری جیا جوں ماں ہو کر کسے غی مالی، قوی، فعلی، کسے قسم غی عبادت بیہ نہ کرتا تے نہ ہی مدد منگاں (ابن جریر) ابن کثیرؒ نے کجھ سلف غو یوہ ارشاد نقل کیو ہے جے السفاحة سر القرآن و سرھا هذه الکلمة یعنی سارا قرآن غو نچوڑ سورت فاتحہ ہے تے سورت فاتحہ غو نچوڑ یاہ اک آیت ہے، اس ماں عرب غا مشرکاں غا شرک غی جڑ پنے لگی ہے۔ جہڑا کہینہ تھاجے ہم ان بتاں، فرشتاں تے اپناں بزرگاں غی عبادت چھڑی اس گلوں کراں تاں جے یہ مھاری سفارش کرے ہناں خدا تعالیٰ غے نزدیک کر چھوڑیں کو (سورت زمر/۳)

(۶) یعنی بیش تے خالص تیری ہی عبادت کرن تے تیرے ہی کو لوں مدد منگن آٹو یوہ سہد و رستو جس ماں کہہ تے ٹھہرے نہ لگے توں ہی ہمنان دس! تے توں ہی اس و ر چلن غی توفیق عطا فرما، فراس و ر قائم رکھ، تیری توفیق توں بچن کجھ وی ممکن بیہ نہ ﴿اھلدا﴾ ماں یوہ سارو مفہوم ہے جس را کہ حضرت علیؓ، حضرت ابی تے حضرت ابن عباسؓ نے بیان فرمایو ہے ”وفقنا الثبات علیہ“ (ابن جریر، کشاف)

(۷) یاہ اسے سہد و رستا غی ہو و وضاحت ہے جے ہم اس رستہ غی و ر خاس کراں جس و تیرا وہیہ نیک بند چلیاں جن و تیر و فضل ہووے تے یہ چار قسم یا چار وجہ غا ہیں جن غو ذر سورت نساء ۶۹ ماں ہے انھاں نا فرما ناں غور ستو بیہ نہ جہڑا پتے غے سہد و رستہ توں کئی ہو گیا۔ فر انھاں و ر اللہ تعالیٰ غو قہر نازل ہوو جس را کہ یہودی، تے انھاں لوکاں غور ستو وی بیہ نہ جہڑا اپرا وای ناں سہد و رستہ توں پہل گیا جس را کہ عیسائی۔ سبحان اللہ! کتنی سہنی دعا سکھائی کجھ مفسران نے مچ پیاری گل کہی ہے جے اللہ نے پہلاں بندہ کو لوں ہدایت واسطے دعا کروائی فراس عاجوب ماں اس ناں ہدایت آلی کتاب پور و قرآن کریم عطا فرما دو۔

سورت بقرہ

(۱) اس سورت پاک غاوی کئی ناں ہیں در مشہور ناں ”بقرہ“ ہے اٹھماں رکوع ماں ”گاں“ غا بارہ ماں اک واقعہ ہے اس در پوری سورت غوناں بقرہ ہے یعنی واہ سورت پاک جس ماں گاں غود کر آئے ہو اس سورت پاک غومتو حصہ مدینہ منورہ غا شروع غا دور ماں نازل ہوئے ہوئے در کچھ آیت رحمت عالم ﷺ غا آخری حج غا موقع در مکہ پاک ماں نازل ہوئیں ہیں در مفسر حضرات ساری سورت ناں ”مدنی“ کہینہ، کیونچہ ہجرت توں بعد جدیں دی سورت نازل ہوئیں ہیں ویہ ”مدنی“ ہی شمار ویں تے ہجرت تیں پہلاں نازل ہون آئیں سورت پہا نوئیں ویہ مکہ ماں نازل ہوئیں ویں تے پہا نوئیں مکہ توں باہر طائف وغیرہ غا سفر ماں نازل ہوئیں ویں ویہ ”مکی“ ہی گھوا ویں، یاہ سورت پاک قرآن کریم غی سورتاں ماں سب تیں بڑی سورت ہے تے اس غا مضمون دی کج کھنڈ یاواہیں توحید، رسالت، آخرت، عبادت، معاملات وغیرہ سارا ہی ہیں ور زیادہ زور رحمت عالم ﷺ غی رسالت تے نبوت ناں تسلیم کرن اور اس در ایمان لیان ور ہے۔

(۲) یہ حرف تے اسرا غا جہودا ور حرف سورتاں غا نمٹ ماں آیا ہیں انھاں ناں ”مقطعات“ کہو جئے، کیونچہ یہ کئی کئی پڑھیا جئیں، انھاں غا بارہ ماں متا صحابہ کرامؓ، تابعین تے ور علماء امت غو یوہ کہو ہے جے یوہ اللہ تے اس غا حبیب ﷺ غے بشکاراک راز ہے، امت غو کم اتوں ہی ہے جے واہ انھاں در ایمان رکھے تے انھاں ناں پڑھنے غا ثواب کھئے، در کچھ علماء کرام فرما نوئیں جے یہ سورتاں غاناں ہیں تے کچھ اک نے امینی امینی چاے تے ذوق در انھاں غا اشارہ متعین کرن غی کوشش دی کی ہے، پرانی عربی شاعری ماں دی خاص اشاراں واسطے اسلفظ استعمال ویں تھا۔

(۳) یعنی یاہ اس راغی کتاب ہے جے اس غا اللہ تعالیٰ غی طرفوں ہون ماں کوئے شک شبوئیں، جہود شخص وی انصاف ناں اس ناں سکے غو اس ور غور کرے غودہ یاہ ہی کہن در مجبور ہو جئے غو جے واقعہ ہی یاہ بجی کتاب ہے، اس غو حرف گواہی دے رہیو ہے جے یھینا یاہ اللہ تعالیٰ غی طرفوں ہے، ہاں! جے کدے کسے غی مت ہی ماری جئے، اس غی عقل ہی خراب ہو جئے فراس ماں کتاب غو کے قصور؟ تے جہود آدی وی اللہ تعالیٰ کولوں ڈرنے پر ہییز گاری تے تقویٰ غی زندگی گزارنی چاھوے غو یاہ کتاب اس واسطے بہترین ہدایت ناموں ہے ور جہود بد قسمت گمراہی توں باز آتوں ہی نہ چاھوے اس ناں اس کھلی ہدایت غودی کے فائدہ! جس را دیہنہ دپہریں جے کوئے اپنی اکھ ہی بیچ لئے فراس ناں دیہنہ غی لوگوں کے فائدہ!! تے اتوں آخر توڑی اُس در غا دعوا جواب ہے جہودی سورت فاتحہ ماں کی گئی تھی۔ یعنی اے ہدایت غا طلب گارا! لہہ یاہ ساری کتاب تیری ہدایت واسطے ہے توں اس ناں پڑھو جاتے ہدایت کھٹو جا۔

(۴) ان دواں آیتاں ماں متعیناں تے پر ہییز گار لوکاں غیں چھ صفت بیان ہوئی ہیں یعنی ویہہ پر ہییز گار لوک جھان واسطے یوہ قرآن ہدایت ہے یہ ان چھ صفتاں آلا لوک ہیں (الف) ویہہ ان ساری ہیتاں ناں سچ منیں تے ان در دلوں منوں یقین کریں جہودیں انھاں ناں پہا نوئیں دتیں تے نہیں لیکن اللہ تعالیٰ نے انھاں ناں بیان کرے انھاں در ایمان غو مطالبو کیوہ جس را کے جنت، دوزخ، فرشتا وغیرہ (ب) ویہہ جہودا لوں ایمان قبول کرنے ہی نہیں جاتا بلکہ نماز قائم کرنے سچا مسلمان ہون

تے اللہ تعالیٰ غا فرما نبردار ہون غو نقد ثبوت پیش کریں (ج) ویہہ بدنی عبادت غے نالو ناں مالی عبادت وی کریں تے اللہ تعالیٰ غی دتی وی روزی بچوں اس غاکم غے مطابق اس غا رستہ ماں خرچ کریں (د) ویہہ اس قرآن ور جہود اللہ نے اپناں حبیب ﷺ ور نازل کیوہ ہے سچا دل ناں ایمان لیانویں، اس در یقین کرے اس غے مطابق زندگی بسر کریں (ه) تے ویہہ ان کتاباں ناں وی اللہ تعالیٰ غیں جچیں کتاب منیں جہودیں اللہ نے رحمت عالم ﷺ توں پہلاں دوجاں پیغمبراں ور نازل فرمائیں ہیں (و) چھیویں تے آخری صفت ان متقی لوکاں غی یاہ ہے جے ویہہ آخرت غا تہاڑا در یقین رکھیں لیکن آخر غی اس صفت ناں اتنی تاکید ناں بیان کیوہ ہے جے ”یقین تے ویہہ جہودا آخرت غا تہاڑا در ہی کریں“ یعنی ویہہ دنیا ماں جو کچھ وی کریں وہ دنیا واسطے نہیہہ کہتاہ اس پکا یقین ناں کریں کہ ہم نے مرن تیں بعد دھری واری زندہ ہونے اس غو لکھو دیوں ہے اپناں پروردگار غی بارگاہ ماں حاضر ہونوں ہے جنت ہمتاں اس کم غی پوری پوری سزا یا جزاء تھاوے غی تے اصل ماں یوہ ہی احساس انسان ناں تقویٰ تے پر ہییز گاری غا رستہ ور تھم نے رکھے۔

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع اللہ تعالیٰ غا ناں ناں جہود بے بہا مہربان حج رحم آلو ہے

اَلَمْ يَذَلِكْ اَلْكِتٰبُ اَلْاَرِیْبُ فِیْہٗ هُدًی

(۱) الف، لام، میم، (۲) یاہ واہ کتاب ہے جس ماں کوئے شک نہیہہ ہدایت ہے

لِّلْمُتَّقِیْنَ ۝ الَّذِیْنَ یُؤْمِنُوْنَ بِالْغَیْبِ یُقِیْمُوْنَ

(اللہ توں) ڈرن آلاں واسطے (۳) جہودا غیب در یقین کریں تے نماز قائم کریں تے جو کچھ

الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰہُمْ یُسْقُوْنَ ۝ وَا

ہم نے انھاں ناں دتے اس بچوں (اللہ غا رستہ ماں) خرچ کریں تے ویہہ لوک جہود ایمان

الَّذِیْنَ یُؤْمِنُوْنَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَیْکَ وَمِمَّا اُنْزِلَ

لیانویں اس (کتاب) در جہودی (اے نبی) تھارے ور نازل کی گئی ہے تے ان (کتاباں)

مِّنْ قَبْلِکَ ۝ وَاِلَّا خَرَعْتَ ہُمْ یُؤْفٰکُوْنَ ۝

ور جہودیں تھارا توں پہلاں نازل کی گئی ہیں تے ویہہ آخرت در یقین رکھیں (۴)